

RECENZE

Koziolovy Základní otázky delikt ní odpovědnosti

Emeritní profesor Vídeňské univerzity a ředitel Evropského centra pro delikt ní pojišťovací právo ve Vídni vydává žeň svých poznatků z oblasti, které se věnuje celý život – z oblasti odpovědnosti za škodu. Je to jakési jeho *opus magnum* neboli základní teoretické poznatky delikt ní odpovědnosti: Koziol, Helmut. *Grundfragen des Schadenersatzrechts*. Vídeň: Jan Sramek Verlag, 2010, 371 stran; anglická verze *Basic Questions of Tort Law from a German Perspective*. Vídeň: Jan Sramek Verlag, 2012, 377 stran.

Jak známo, autor je pozoruhodnou postavou rakouské a evropské právní kultury.¹ Je zakladatelem Institutu evropského delikt ního práva Rakouské akademie věd, zakladatelem a ředitelem Evropského centra delikt ního a pojišťovacího práva a především vynikajícím znalcem soukromého práva, zejména práva delikt ního. V tomto oboru se profiloval především jako hlavní organizátor Evropské skupiny delikt ního práva, která v roce 2005 publikovala Principy evropského delikt ního práva (*Principles of European Tort Law*) jako nejvýznamnější dokument právní unifikace této oblasti, udávající tón hlavnímu směřování.

Tato recenze se nejprve zabývá základním dílem *Koziolovým* a posléze posuzuje další dvě díla, jejichž je *Koziol* nejen vydavatelem, ale autorem rozsáhlých srovnávacích studií v obou těchto knihách.

Jeho *opus magnum* má celkem 10 částí.² První se zabývá otázkou principu náhrady, respektive nároku na náhradu poškozeného. V této souvislosti zahrnuje do svých úvah i otázku povinného pojištění, které má svým způsobem vytlačit klasickou odpovědnost za škodu (s. 5 a násl.). Překvapivě se na tomto místě zabývá i základními přístupy k regulaci této oblasti a podrobuje kritice i právně „technické“ nástroje. V druhé části se zabývá základními instituty delikt ního práva, a to v souvislosti s celým právním systémem (s. 19–74). Již na tomto místě analyzuje instituty nutné obrany krajní nouze, věnuje pozornost otázce vztahu mezi náhradou škody a bezdůvodným obohacením, což je jedna z naprosto klíčových problematik, bohužel jinak opomíjených. Důležitý je i vztah k trestnímu právu. V třetí části je předmětem diskuse směřování, respektive úkoly práva náhrady škody. Ostatně zůstává *Koziol* věren základní tradici rakouské, když na místo „odpovědnosti za škodu“, respektive „delikt ní právo“ používá výraz „právo náhrady škody“, kam podle jeho soudu patří delikt ní právo stejně jako odpovědnost za smluvní škodu, respektive smluvní odpovědnost za škodu. Cílem této části je však postihnout základní úlohy delikt ního práva: preventivní, kompenzační, sankční a další. Oproti svému zvyku, který zejména v poslední době velmi rozšířil, je velmi stručný ohledně preventivní funkce, ale přesto je třeba vyzdvihnout jeho zájem o ní, neboť již vcelku správně v souladu s převládajícím názorem tuto funkci považuje za druhotnou ve srovnání s funkcí kompenzační (s. 78–81). Věren rakouské tradici se pak velmi stručně věnuje problému náhrady škody z deliktu a náhrady škody ze smlouvy, kde nenachází příliš problémů s ohledem na jednotnou koncepci rakouského práva. Klíčové jsou části 5 a 6 (s. 109–167 a 171–270). Zde zejména

¹ O významu a činorodosti Helmuta Koziola svědčí mimo jiné i 396 publikací, jež měl uveřejnit do roku 2009 (viz APATHY, Peter et al. (eds). *Festschrift für Helmut Koziol zum 70. Geburtstag*. Wien, 2010, s. 1533–1543).

² Ačkoliv se *Koziol* prakticky při každé příležitosti rozsáhlejšího díla snaží o srovnávací metodu, jeho základní dílo je soustředěno především na problémy rakouského práva, a jak napovídá anglický titul, bere v úvahu, a to ještě v omezené míře, jen právo německé a švýcarské.

prokazuje nové tvůrčí schopnosti. Liší se totiž od svých dosavadních koncepcí tím, že rozlišuje předpoklady nároku na náhradu škody a elementy přičitatelnosti,³ které byly součástí předpokladu odpovědnosti (viz *Haftpflichtrecht, Allgemeiner Teil*. Wien 1998, s. 148–262). K předpokladům odpovědnosti a tedy nárokům na náhradu škody počítá pouze škodu a příčinnost (*Verursachung*), za kterou považuje v podstatě kauzalitu. Mezi prvky přičitatelnosti (s. 171–269) zařazuje protiprávnost, zavinění, jiná pochybení ve vlastní sféře, nebezpečnost, dovolený zásah, hospodářskou činnost, dosahování zisku, způsobilost pojištění, faktor rizikového společenství, vzájemné vztahy prvků přičitatelnosti a spoluodpovědnost poškozeného. Nejde tedy o předpoklady odpovědnosti, ale jak jejich označení napovídá („prvky přičítání“), o určité faktory, které mohou, ale nemusejí mít na přičítání vliv. Je otázkou, zda jejich výčet je uzavřený anebo mezi ně lze, zejména v některých situacích, zahrnovat i další faktory. Zdá se však, že tento výčet považuje *Koziol* za *numerus clausus*. Srovnáme-li předpoklady a prvky, platí, že zatímco předpoklady jsou nezbytnou (mandatorní) součástí systému odpovědnosti, prvky jsou jenom „fakultativními předpoklady“. K těmto dvěma kapitolám se logicky přičleňuje část sedmá (s. 271–294), která je korektivem odpovědnosti (omezení přičítání), který má sice svoji hlavní působnost v oblasti přičítání, ale nepochybně vlastní kauzalitu přesahuje. V části osmé se zabývá samotnou náhradou škody, což je již jakási zvláštní část jeho systému, stejně jako promlčení části deváté. Desátá část obsahuje texty „*Koziolova*“ rakouského návrhu reformy deliktního práva, Principů evropského deliktního práva a další nutné doplňky celého díla.

Z podnětu tohoto díla organizoval *Koziol* ještě další dva projekty, jejich výsledky pak publikoval ve dvou velmi objemných knihách, a to *Koziol, H. (ed.). Grundfrageneschadensrechts aus rechtsvergleichender Sicht*. Vídeň: Jan Sramek Verlag, 2014, a dalším díle, které je též předmětem této recenze.

Na základě struktury, kterou převzal ze svého hlavního díla jsou analyzovány základní otázky deliktního práva sedmi různých právních řádů, takže čtenář kromě znalosti rakouského deliktního systému je schopen s ohledem na rozsáhlé příspěvky seznámit se se základními rysy dalších pečlivě vybraných deliktních systémů. Do této mozaiky zařadil *Koziol* zástupce skandinávské právní rodiny (norské deliktní právo zpracované profesorem Univerzity v Bergenu *Bjarne Askelandem*), příspěvky ze západoevropské právní kultury, a to prostřednictvím Francie jako zástupce románského právně kulturního okruhu, kde národní zprávu zpracoval profesor *Olivier Moréteau*, v současné době působící na univerzitě v louisianském Baton Rouge a zástupce evropské kultury *common law*, anglické deliktní právo, které komentoval profesor bristolské univerzity *Ken Oliphant*. Z obnovených občanskoprávních kultur evropských vybral *Koziol* Maďarsko a profesora *Attilu Menyhárda*, a Polsko, jehož situaci komentovala *Katarzyna Ludwichowska-Redo*. Za jakousi protiváhu i v rámci *common law* je do výběru zařazeno deliktní právo USA, které vykládají profesori *Wake Forest University Michael Green* a *Jonathan Cardí*. Konečně posledním reprezentantem je právo Japonska, do jehož právního řádu byly zabudovány postupně evropské zásady deliktního práva, které ovšem zaznamenaly specifický, japonskou právní kulturou poznamenaný rozvoj. Japonské deliktní právo zpracoval profesor univerzity v Kjótu *Keize Yamamoto*. Každý ze sedmi komentátorů podává obrázek své deliktněprávní kultury v průměru na 100 stránkách; japonská zpráva je však téměř dvojnásobně dlouhá. Možná nejcennější pak na celé publikaci je 160 stran čítající srovnávací studie z pera *Koziolova*.

³ I v tomto smyslu prodělal určitý vývoj, a to jistě s ohledem na konečné změny deliktního práva v hlavních kulturně právních okruzích v poslední době.

Z téměř reprezentativní mozaiky „světového“ deliktního práva vyplývají na první pohled značné rozdíly v samotném chápání deliktního práva,⁴ jeho funkce, stejně jako cíle deliktní odpovědnosti a jejich následků v podobě náhrady škody a dalších prostředků právní ochrany. Již samotný základní problém, tj. zda se sám poškozený má starat o náhradu (viz interpretace latinského *casum sentit dominus*), či zda se o poškozeného má postarat právní systém, rozdvouje jednotlivá pojetí deliktního práva. Zatímco systémy *common law* a rakouský systém vycházejí z vyrovnávací spravedlnosti (*iustitia commutativa*) a zdůrazňují úlohu jednotlivce, je východiskem nejen francouzského systému (č. 1/1), ale i skandinávského pojetí (s. 767) zásada *neminem laedere* spojená s ideou rozdělovací spravedlnosti (*institia distributiva*). Dvojí pohled není zásadního významu, neboť otázka náhrady osobních škod je nakonec vyřešena ingerencí pojišťovacího systému, ovšem s jednou závažnou výjimkou, kterou je systém USA, kde při absenci obecného veřejného systému nemocenského pojištění v zásadě platí *casum sentit dominus* (s. 768).

Určitým dělicím kritériem deliktněprávních systémů jsou dva základní druhy odpovědnosti a jejich působnosti. Obecná tendence rozšíření objektivní odpovědnosti na úkor odpovědnosti subjektivní se vlastně uskutečnila již ve 20. století. Z ní ovšem přesto existují určité výjimky, které mají mnohdy zásadní význam, někdy jde o kuriozitu. Druhým případem je pro francouzské právo typický institut *gardien*, což je správce věci, který bez ohledu na závažnost své činnosti odpovídá za výsledek. Tak odpovídá i nezletilé dítě, které shodí ze stolu květináč tak neopatrně, že někoho zraní (s. 770). Extrémem závažného charakteru je přetrvávající odpovědnost za zavinění v oblasti odpovědnosti za škodu způsobenou dopravními prostředky v právních systémech *Commonwealthu*. Právní řády rozděluje i institut *punitive damages*, který pochází z anglického *aggravated damages*. Tento institut ovšem nemá ani v Anglii, ale ani v Irsku a Izraeli takový zásadní význam jako *punitive* v USA.⁵ Rozdílné chápání práva se projevuje v mnoha ohledech, a to i v oblasti deliktního práva. Charakteristická je otázka samotných právních pramenů. Zatímco v kontinentálních právních řádech je deliktní právo zásadně kodifikováno, i když velmi rozdílným způsobem, je to v Anglii v podstatě kazuistický pohled soudní judikatury, jak to ukazuje příspěvek *Olyphanta*, svědčící o tom, že v Anglii existuje vlastně více než 70 skutkových podstat deliktů (marg. č. 5/4). Na opačném pólu stojí abstraktní generální klauzule ve francouzském *Code civil*, které svojí otevřeností a tedy věcnou působností nemají obdobu ani na kontinentě a jež ukazují jednak na význam judikatury francouzských soudů, která vytvořila deliktní právo doslova mimo občanský zákoník, jednak na prakticky neohraničitelnou působnost deliktněprávní ochrany v důsledku čl. 1382 a 1384 *Code civil*.

Na první pohled existují další zásadní rozdíly mezi jednotlivými deliktními systémy, a to i uvnitř germánského právního okruhu (s. 779). Týká se to především míry flexibility jednotlivých pravidel deliktního systému, otázek kauzality a přiřítání, stejně jako řešení problematiky spravedlnosti, která se projevuje v řešení otázky „všechno, anebo nic“. Ukazuje se, že ani v jednom ze srovnávaných právních řádů neexistuje striktní oddělení odpovědnosti za výsledek a subjektivní odpovědnosti. V důsledku zapojování jednotlivých předpokladů odpovědnosti lze zásadním způsobem tyto dva druhy modifikovat, a tak je sblížovat. To se ukazuje jak v případě polského, maďarského, rakouského, tak i norského práva. Stejně tak nelze rozlišovat mezi absolutně chráněnými a absolutně nechráněnými zájmy, což je dojem,

⁴ Viz k tomu např. článek bývalé předsedkyně rakouského OGH: GRISS, I. How Judges Think: Judicial Reasoning in Tort Cases from Comparative Perspective. *Journal of European Tort Law*. 2013, s. 247 an.

⁵ Srov. k tomu KOZIOL, Helmut – WILCOX, Vanessa (eds). *Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives*. Wien, 2009, 335 s.

kteří na první pohled budí německé právo (viz § 823 odst. 1 BGB). Ani o jednom zájmu nelze totiž *a priori* konstatovat, že je chráněn či že je totálně nechráněn. K překonávání přístupu „všechno, anebo nic“ slouží v různých právních řádech různé nástroje, ať už je to princip adekvátnosti, účelu právní normy (Rakousko), nebo používání proporcionální odpovědnosti (Polsko, Maďarsko).

Rozdílné postavení má v jednotlivých jurisdikcích deliktní právo ve vztahu k jiným odpovědnostním systémům. Zhruba řečeno, v kontinentálním právu jde o harmonizaci deliktního práva s jinými odpovědnostními systémy. V *common law* se tvrdí, že předně je nutno brát ohled na soubor těch skutkových podstat, které mají za cíl kompenzaci, a jiných deliktně odpovědnostních skutkových podstat, které předpokládají jiné prostředky právní ochrany. Pro evropské systémy je charakteristický pohled na obecné principy, které se v zásadě uplatňují i v deliktním právu, zatímco v USA je primární konkrétní spravedlnost, tj. spravedlnost v jednotlivém případě (s. 816).

Otázka cíle deliktního práva poněkud rozděluje kontinentální právní řády se systémy *common law*. Mluví-li se na kontinentě o deliktním právu, respektive o právu náhrady škody, jde o určitou množinu právních norem, na základě kterých lze zjistit předpoklady odpovědnosti a podle kterých je zřejmé, že bude přicházet v úvahu náhrada škody. Naproti tomu v USA a Anglii se vychází z množiny „*torts*“, které se odlišují ve svých předpokladech, a je třeba si položit otázku, které právní následky, kromě náhrady škody, jsou jednotlivými skutkovými podstatami předvídané. V důsledku relativně slabého působení trestního práva jako odstrašujícího faktoru i ve smyslu předcházení škodám zejména v USA, plní deliktní právo významnou roli odstrašovací, respektive preventivní (marg. č. 5/61).

V otázce materiální škody a její definice nejsou význačnější rozdíly mezi jednotlivými právními řády. Naproti tomu charakter a způsobilost k náhradě imateriálních škod se značně odlišují (marg. č. 2/48, 3/67, 6/76). V těchto případech jsou mnohdy typicky ideální škody označovány za majetkové škody, aby se dosáhlo jejich náhrady. Mnohdy se ještě (viz i české právo) chápe odškodnění imateriálních škod jako zadostiučinění. V případě kauzality je v podstatě nesporné, že se ve všech srovnávaných právních řádech užívá pravidlo *conditio sine qua non* (*csqn*). Dosud není však překonáno nedostačující terminologické, ale ani myšlenkové rozlišování mezi kritériem příčinnosti, které vymezuje pouze nejzazší hranice přičitatelnosti, a omezení přičítání, která spočívají v omezování odpovědnosti s pomocí kritéria adekvátnosti nebo ochranného účelu normy, a která jsou často chápána pod označením právní kauzalita (srov. marg. č. 2/58, 4/89, 5/95, 6/87). Ve většině právních řádů se uznává, že přirozená, neboli faktická kauzalita má určité právní aspekty (marg. č. 4/87). To se projevuje zejména při kvalifikaci opomenutí jako příčiny (marg. č. 3/79, 4/93, 5/99, 6/89, 7/310). Obdobné řešení ve všech srovnávaných právních řádech se týká použití solidární odpovědnosti v případech, v nichž několik na sobě nezávislých osob lze považovat za *csqn* ve vztahu k jediné škodě (s. 848). V případě nefungování přirozené (*csqn*) kauzality, uznává se v případě kumulativní příčinnosti solidární odpovědnost s výjimkou anglického práva (marg. č. 5/101). Velmi rozdílná řešení existují v případě konkurující kauzality (s. 850).

Nejzajímavější je ovšem problematika toho, co *Kozioł* nazývá elementy přičítání (viz s. 855 a násl.). Do této velmi důležité, ale též rozsáhlé kategorie zařazuje závadné jednání (*Fehlverhalten*), odpovědnost za ostatní ve vlastní sféře, odpovědnost za pomocné osoby, děti, za vadné věci, vyšší nebezpečnost, tak velmi široký pojem závadného jednání. Zde je relevantní především pojem protiprávnosti a jeho vztahu k zavinění (s. 856 a násl.). Je zřejmé, že tento pojem se kupodivu ve všech srovnávaných právních řádech přeměnil v to, co lze nazvat jednáním v rozporu s povinností péče (s. 859). Je jím míněno porušení objektivních povinností jednání. To je jedním z předpokladů odpovědnosti vedle zásahu do chráněných zájmů tak,

jak jsou vymezeny jednotlivými skutkovými podstatami bez ohledu na to, zda tyto skutkové podstaty jsou zakotveny v psaném právu nebo judikatuře. To vyplývá zhruba ze všech srovnávaných právních řádů (s. 856–864).

Rozdíly existují v posuzování odpovědnosti za prostou (čistou) hospodářskou (ekonomickou) škodu (označovanou anglickým „*pure economic loss*“). Je zřejmé, že omezení odpovědnosti za tyto újmy, které vyplývá například z § 823 BGB, se sice postupně prosadilo, avšak ve Francii, Polsku a obdobně i v Rakousku existuje ochrana i těchto zájmů (1/174, 3/102 a 860).

Třetí *Koziolova* publikace (Koziol, H. (ed.). *Comparative Stimulations for Developing Tort Law*. Vídeň: Jan Sramek Verlag, 2015, 272 s.) je zatím závěrečným dílem *Koziolova* úsilí. Jeho účelem je provést „sondu“ do oblastí deliktního práva, které jsou klíčové a přesto nebývají středem pozornosti. Nebylo totiž možné je diskutovat ani v rámci harmonizačních projektů (PETL a CFR), neboť jak jsou důležité, jsou i mimořádně citlivé. Jde mimo jiné o otázku flexibility deliktního systému, o odpovědnost dětí a duševně nemocných osob a otázku posuzování zavinění v těchto případech, o odpovědnost za pomocníky, o omezení odpovědnosti a tzv. obranná jednání a konečně o náhradu škody za nemajetkovou škodu.

Koziol pracoval na tomto projektu s téměř stejným týmem odborníků jako v projektu předchozím. Jen profesor *Borghetti* (Univerzita Paris Assas) nahradil profesora *Moréteaua* a profesor *Nagano* (Kjóto) nahradil profesora *Yamamota*. Z hlediska českého práva jsou relevantní všechna analyzovaná témata; kvůli omezenému rozsahu recenze je možné zmínit jen některá.

Odpovědnost dětí a duševně nemocných osob je jedním z témat, které rozděluje i kontinentální právní řády. Sotva lze například následovat příklad francouzského práva, podle něhož děti odpovídají za každé porušení povinnosti péče bez ohledu na to, zda jsou si toho vědomy či nikoliv. Kromě toho jsou jejich rodiče za škody takto způsobené odpovědní bez ohledu na své zavinění. Podle norského práva je odpovědnost v těchto případech velmi flexibilní kategorií, neboť osoby s omezenou způsobilostí mohou být považovány plně odpovědnými za splnění obecných předpokladů odpovědnosti, avšak jen tehdy, jestliže to soud považuje za rozumné (s. 114). V Polsku nejsou deliktně způsobilé děti mladší 13 let, duševně nemocní nejsou odpovědní v závislosti na stavu svého duševního zdraví (s. 117). Jiná situace je v maďarském právu, neboť tento problém si tam nikdy nezasloužil pozornost (s. 125). Je tomu tak údajně (*Menyhárd*) proto, že odpovědnou je jen osoba povinná dohledem. Pozoruhodné je, že na rozdíl od objektivního standardu zavinění v Anglii, posuzuje se zavinění osob s omezenou deliktní způsobilostí subjektivním způsobem (*Oliphant*, s. 128).

Odpovědnost za pomocníky (s. 182 a násl.) je kategorie, která přináší problémy již ve své definici. Vymezení pomocníka, respektive vztahu principála a pomocníka je v jednotlivých právních řádech značně rozdílné (s. 182). Druhým problémem je otázka druhu odpovědnosti principála za škodu způsobenou pomocníkem. Podle francouzského práva se zdá být naprosto přirozené, že principál je odpovědný za výsledek bez ohledu na zavinění (s. 182). To je ovšem situace příznačná nejen pro Francii, ale pro celou řadu právních řádů s výjimkou německého, a systémy germánského právního okruhu, kde odpovědnost principála je subjektivní, ale i další jurisdikce (Norsko, Polsko, Maďarsko, USA).

Pozoruhodné jsou názory představitelů jednotlivých právních řádů k otázce kompenzace imateriální škody ve formě jiné než peněžité náhrady. Tak například podle norského práva tento problém nebyl nikdy diskutován, i když teoreticky by jej bylo možné řešit tak, že by postačila omluva. Méně zdrženlivý je postoj práva francouzského (s. 245), překvapuje však rigidní stanovisko polského a maďarského práva, která v podstatě znají v těchto případech jako formu nápravy pouze peněžitou náhradu (s. 250–252, 252–254). Neznámý je tento institut v Anglii a v právu USA, zatímco v Japonsku podle čl. 723 občanského zákoníku je tento způsob nejen možný, ale prakticky funkční.

Koziology publikace⁶ mají značný význam nejen pro právní teoretiky. Inspiraci by v nich mohli najít i vzdělaní soudci a advokáti. Zejména žádoucí pomůckou by mohly být i při výkladu norem nového českého deliktčního práva v občanském zákoníku. Zároveň však zdůrazňují nutnost další harmonizace deliktčního práva v EU. Existující sjednocující úprava odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku je nejen nedostatečná, ale i neefektivní, a náprava škod s mezinárodním přesahem uvnitř Evropské unie způsobuje „další“ škody ve formě značných transakčních nákladů.

Luboš Tichý*

**Möller Kai. The Global Model of Constitutional Rights.
Oxford: Oxford University Press, 2012, 222 s.**

ÚVODNÍ POZNÁMKY

Komplexní teorie jsem vždy považoval za superiorní. Není tudíž žádným překvapením, že silně inklinuji k Alexyho knize *A Theory of Constitutional Rights*,¹ neboť tato – podle mého názoru – pojmu komplexnosti plně vyhovuje. Princip proporcionality dnes představuje jedno z nejfrekventovanějších témat ústavní teorie a teorie práva vůbec. Je diskutován jak z hlediska praktického, tak z hlediska teoretického.² Nicméně drtivá většina publikací věnující se této problematice se zaměřuje pouze na vybrané aspekty teorie základních práv či jejich omezování, s komplexností Alexyho práce, která se důsledně vypořádává s otázkami substantivními i formálními, se tudíž nemohou rovnat.

Byl jsem proto plný očekávání, když se mi dostala do rukou kniha *Kaie Möllera* (dále též jen „autor“) *The Global Model of Constitutional Rights*³ (dále též jen „recenzovaná publikace“), renomovaného to autora písčícího především o otázkách spojených s principem proporcionality a omezováním základních práv.⁴ *Kai Möller* totiž v nyní recenzované publikaci právě

⁶ Koziol je naprosto bezvýhradnou autoritou v oblasti deliktčního práva, zejména v Rakousku. Jeho předchozí hlavní díla (např. KOZIOL, H. *Haftpflichtrecht, Allgemeiner Teil*. 1986 (3. vydání 1997) jsou základním nepominutelným východiskem pro toho, kdo se v Rakousku deliktčním právem zabývá. V poslední době pokračuje ve své činnosti na poli rakouského deliktčního práva, kdy rozšiřuje a společně s dalšími kolegy nově zpracovává zvláštní část deliktčního práva (KOZIOL, H. *Haftpflichtrecht, Besonderer Teil*. Wien, 1988), o čemž svědčí v roce 2014 publikovaný 3. díl zvláštní části deliktčního práva (KOZIOL, H. – APATHY, P. – KOCH, B. A. *Österreichisches Haftpflichtrecht, sv. 3, Gefährdungs-, Produkt- und Eingriffschaftung*. Wien, 2014, 598 s.).

* Prof. JUDr. Luboš Tichý, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. E-mail: tichy@prf.cuni.cz.

¹ ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2002, 506 s.

² Zahraniční literatura k tématu je nezměrná. Naopak česká teorie se tímto tématem dosud zabývala pouze okrajově, avšak postupně se mu začíná dostávat zasloužené pozornosti. Z dosud vydaných prací srov. zejm. HOLLÄNDER, Pavel. Deficit Dworkinovy a Alexyho koncepce logického vymezení právních principů. In: Jiří Boguszak (ed.). *Právní principy*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 7–21. HOLLÄNDER, Pavel. *Ústavně-právní argumentace: ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2003, s. 9, 49–51. HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 139 an. HOLLÄNDER, Pavel. Zásada proporcionality: Jednosměrná ulice, nebo hermeneutický kruh? Na příkladech veřejných dober a základních práv kolidujících s právem na soukromí. In: Vojtěch Šimíček (ed.). *Právo na soukromí*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 22 an. KOSAŘ, David. Koliže základních práv v judikatuře Ústavního soudu ČR. *Jurisprudence*. 2008, roč. XVII, č. 1, s. 3 an. ONDŘEJEK, Pavel. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012, 224 s. ČERVÍNEK, Zdeněk. Standardy přezkumu ústavnosti v judikatuře Ústavního soudu. *Jurisprudence*. 2015, roč. XXIV, č. 4, s. 21–29.

³ MÖLLER, Kai. *The Global Model of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 222 s.

⁴ Z autorových prací viz např. MÖLLER, Kai. Balancing and the structure of constitutional rights. *International Journal of Constitutional Law*. 2007, Vol. 5, No. 3, s. 453–468. MÖLLER, Kai. Balancing as reasoning and the